

**CHO'L-VOHA LANDSHAFTLARI ALOQADORLIGI: ULARNING
YO'NALISHLARI VA SHAKLLARI
(BUXORO VILOYATI MISOLIDA)**

Muxammadova Mahliyo Hafiz qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti "Geografiya" kafedrasi o'qituvchisi:

ORCID: 0009-0001-1665-0433

Annotatsiya: Voha landshafti – bu arid zonalarda insonning maqsadli yo'nalishdagi xo'jalik faoliyati natijasida vujudga kelgan, doimiy ravishda sug'oriladigan va inson tomonidan boshqarilib turiladigan antropogen geosistemalarning bir turidir.

Kalit so'zlar: Voha landshafti, Buxoro viloyatida cho'l vohalari, Qizilqum chegarasidagi dunalar.

**ВЗАИМОСВЯЗЬ ПУСТЫННЫХ ОАЗИСНЫХ ЛАНДШАФТОВ: ИХ
НАПРАВЛЕНИЯ И ФОРМЫ
(НА ПРИМЕРЕ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ)**

Мухаммадова Махлиё дочь Хафиза

Бухарский государственный педагогический институт

Преподаватель кафедры «География» факультета точных и

естественных наук:

ORCID: 0009-0001-1665-0433

Аннотация: Оазисный ландшафт — это тип антропогенных геосистем, возникших в результате целенаправленной экономической деятельности человека в засушливых зонах, постоянно орошаемых и управляемых человеком.

Ключевые слова: Оазисный ландшафт, пустынные оазисы Бухарской области, дюны на границе Кызылкума.

**RELATIONSHIP OF DESERT-OASIS LANDSCAPES: THEIR
DIRECTIONS AND SHAPES
(IN THE EXAMPLE OF BUKHARA REGION)**

Mukhammadova Mahliyo Hafiz's daughter

Bukhara State Pedagogical Institute

Annotation: Oasis landscape is a type of anthropogenic geosystems that arose as a result of targeted human economic activity in arid zones, are constantly irrigated and managed by humans.

Keywords: Oasis landscape, desert oases in Bukhara region, dunes on the border of Kyzylkum.

Voha bu cho'l va chala cho'llarda obod qilingan yer. Vohada namgarchilik qo'shni hududlarga nisbatan ko'p bo'ladi. Yer osti suvlari yuza bo'lib, buloqlar chiqib yotadi, daryolar vaqt-vaqti bilan toshib turadi. Vohalar ko'pincha daryo, ko'l, kanal va quduqlardan suv bilan ta'minlanadi.

Cho'l vohalari – keng maydonlarda yirik kengliklar bilan o'zgaruvchan landshaftlar bo'lib, o'ziga xos geomorfologik jarayonlar, iqlimiy ziddiyatlar va inson faoliyatining o'zaro ta'sirida shakllanadi. Buxoro viloyati O'zbekistonning janubiy-g'arbiy qismida joylashgan bo'lib, yirik cho'l vohalarining chegaralariga yaqin joylashgani tufayli o'ziga xos landshaft turlarini namoyon etadi. Bu hududda Qizilqum (Kyzylkum) cho'lga yaqin bo'lgan qismlar, Amudaryo va Zarafshon vodiysining aynan chegaralanish kristallashgan qismlari, shuningdek qishloq xo'jaligi qatlamlarining yo'l yo'riqlari o'zaro uyg'unlashadi.

Cho'l vohalari hududiy jihatdan keng hududlarni o'z ichiga oladi, ular bo'yicha suv yo'llari, shamolli yo'nalishlar, yer makonlarining o'ziga xoslashuvi va iqlim o'zgarishiga moslashuv tadbirlari muhim rol o'ynaydi. Buxoro viloyatida cho'l vohalari faqat tekis maydonlar emas, baland tog'lar yonidagi qirg'irlar, yoriqlar, eroziya yo'llari va o'tkinchi daryolar tomonidan shakllangan. Hududiy aloqalar quyidagi nuqtalarda namoyon bo'ladi:

- Sug'orish va irrigatsiya: cho'l zonalari yaqinida joylashgan irrigatsiya tarmoqlari cho'l vohasining suvga bo'lgan ehtiyojini qondiradi, bu yerlarning qismi natural gidrolik jarayonlar bilan muvozanatlanadi.
- Poytaxtlar va qishloq g'arbiy yo'nalishlar: shaharlararo yo'l tarmoqlari

voha ichidagi landshaft o'zgarishlariga ta'sir qiladi; yo'l-transport logistikasining yo'naltirishi landshaft shakllanishini o'zlashtiradi.

- Eroziya va yovvoyi ildizlar: yovvoyi shamollanish va daryolarning keng yoyilishi cho'l vohalarining shakllantirishi kerak bo'lgan jarayonlarni shakllantiradi.

- Biologik xilma-xillik: cho'l voha bo'ylaridagi madaniy o'rmonlar, ko'proq sug'orishga moslashgan o'simliklar va yovvoyi o'tlar hududi, landshaft dinamikasini belgilaydi.

- Iqlim o'zgarishi va xavfsiz landshaft: cho'l vohalarining qisqa yomg'irlar davrida yondashuvlar, suv resurslarini boshqarish siyosatlari hududiy xavfsizlikka ta'sir qiladi.

Buxoro viloyatidagi cho'l vohalari, hududning kimyoviy-geomorfologik xususiyatlariga mos keladigan shakllarning namunasini beradi:

- Qizilqum chegarasidagi dunalarning tarqalishi: viloyatning janubiy-qismidan o'tib boruvchi Qizilqum cho'lga yaqin hududlarda yassi maydonlar o'rta qismidagi yirik-kichik dunalarning katta miqdori paydo bo'ladi. Bunday dunalarning yo'nalishlari shamol yo'nalishiga mos keladi va viloyatning qishloq xo'jaligi zonalaridagi suv resurslari bilan bevosita bog'liq.

Buxoro vohasi — Markaziy Osiyodagi eng qadimgi va yirik dehqonchilik maskanlaridan biri. Zarafshon daryosining quyi qismida joylashgan. Shimoli-sharqda Hazar yo'lagi orqali Karmana va Konimex vohalariga, janubi-g'arbda esa Jondor yo'lagi orqali Qorako'l vohasiga tutash. Uzunligi 80 kilometr, eng keng joyi 60 kilometrga teng. Buxoro vohasining dastlabki relyefi inson faoliyati natijasida jiddiy o'zgargan. Daryo terrasalari ekinzorga aylantirilgan. Zarafshonning qadimgi tarmoqlari o'rnidagi pastqamliklar hamda balandligi 5—15 metrli tepalar voha relyefini birmuncha murakkablashtirgan. Iqlimi subtropik belgilarga ega bo'lgan keskin kontinental cho'l iqlimi.

Cho'l vohalari iqlimi juda quruq bo'lib, yillik yog'ingarchilik kam (100–300 mm atrofida, hududga qarab farq qiladi), shovqinli yozlar va sovuq qishlar bo'ladi. Buxoro viloyatidagi cho'l vohalari asosan Amudaryo yoki Zarafshon vodiysi

yo‘llaridagi suv resurslarining kamayishi yoki taqsimlanishi landshaftga o‘zgarishlar keltirib chiqaradi. Suv taqsimoti mazkur hududda qishloq xo‘jaligi uchun muhim omil bo‘lib qoladi. Cho‘l vohalari — keng hududlarda joylashgan, o‘zgaruvchan geomorfologik jarayonlar, iqlimiy sharoitlar va inson faoliyatining o‘zaro ta‘sirida shakllanadigan landshaftlar hisoblanadi. Buxoro viloyati cho‘l vohalari esa o‘ziga xos mikroiqlim, suv taqsimoti va irrigatsiya arxitekturasini bilan ajralib turadi.

Xulosa: Cho‘l vohalari — keng hududlarda joylashgan, o‘zgaruvchan geomorfologik jarayonlar, iqlimiy sharoitlar va inson faoliyatining o‘zaro ta‘sirida shakllanadigan landshaftlar hisoblanadi. Buxoro viloyati cho‘l vohalari esa o‘ziga xos mikroiqlim, suv taqsimoti va irrigatsiya arxitekturasini bilan ajralib turadi.

Cho‘l voha landshaftlari Buxoro viloyatida turli yo‘nalishlarda shakllanadi: cho‘llarning yo‘nalishi shamolga qanchalik mos keladi, vohalar yaqinidagi landshaft moslashuvi, eroziya zonalari, shaharlarning o‘zgaruvchan chegaralari. Bu hududlarda iqlim, suv va ekologiya o‘zaro bog‘liq bo‘lgan ko‘p omillarga bog‘liq. Rivojlanish uchun muhim masala — raqamli atlaslar, GIS yordamida hududiy landshaftlarni monitoring, xavfsiz landshaftlar uchun barqaror boshqaruv tizimini yaratish. Bu yo‘l bilan Buxoro viloyati mustahkam, xavfsiz va yashashga qulay ekologik-ko‘p qirralik hudud bo‘lib qoladi.

Foydalanadigan adabiyotlar

1. "Buxoro vohasi" [O‘zME. B-harfi](#) ([Wayback Machine](#) saytida 2019-12-11 sanasida [arxivlangan](#)) Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. G.I.Hikmatova. Quyi Zarafshon vohasi landshaftlari. Monografiya. – Toshkent: Fan ziyosi, 2025. – 96 b
3. <http://natib.uz> – Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси.